

عقلانیت در معنویت دینی

و معنویت سکولار؛

چیستی و جایگاه

www.ketab.ir

علی قربانی کلیناری

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

۱۴۰۰

سرشناسه	:	قربانی کلکناری، علی، ۱۳۶۵ -
عنوان و نام پدیدآور	:	عقلانیت در معنویت دینی و معنویت سکولار؛ چیستی و جایگاه / علی قربانی کلکناری.
مشخصات نشر	:	قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	:	۲۴۰ ص.
فروست	:	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)؛ ۲۵۶. فلسفه؛ ۳۷.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۴۴۴-۳۱۳-۵
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیا.
یادداشت	:	کتابنامه: ص. [۲۱۰] - ۲۲۶؛ همچنین به صورت زیرنویس.
یادداشت	:	نمایه.
موضوع	:	عقل‌گرایی.
		Rationalism
		معنویت.
		Spirituality
		دنیوی‌گرایی.
		Secularism
شناسه افزوده	:	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
رده‌بندی کنگره	:	B۸۳۳
رده‌بندی دیویی	:	۷/۱۴۹
شماره کتاب‌شناسی ملی	:	۸۵۷۱۶۸۳
اطلاعات رکورد کتاب‌شناسی	:	فیا

شمارهٔ ردیف ۱۵۶۵
شمارهٔ موضوعی ۲۵۶ - فلسفه
۱۴۰۰-۴۷

■ عقلانیت در معنویت دینی و معنویت سکولار: چیسفنی و جایگاه

- مؤلف: علی قربانی کلکناری
- ناشران: انتشارات مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی
- چاپ: احسان
- نوبت و تاریخ چاپ: اول، پاییز ۱۴۰۰
- شمارگان: ۳۰۰
- قیمت: ۵۰۰۰۰ تومان

دفتر مرکزی: قم، خیابان شهید، کوی ممتاز، پلاک ۳۸
تلفن و نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۲۳۲۴
شعبه تهران: خیابان انقلاب، بین خیابان ۱۲ فروردین و شهید منیری جاوید، ساختمان شماره ۳۱۰، طبقه سوم، واحد ۱۱۲
تلفن و نمابر: ۰۲۱-۶۶۴۶۶۱۲۱
شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۳۶۲۹

شابک: ۹۷۸-۶۰-۴۴۴-۳۱۳-۵

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

۱۲.....	مقدمه معاونت پژوهش
۱۵.....	پیشگفتار
۱۸.....	مقدمه

فصل اول: مفهوم‌شناسی و تعریف اصطلاحات

۲۸.....	۱. عقل و عقلانیت
۲۹.....	۱-۱. معنای اصطلاحی عقلانیت در اندیشه دینی
۳۰.....	۱-۲. معنای اصطلاحی عقلانیت مدرن
۳۱.....	۲. مفهوم‌شناسی دین
۳۳.....	۳. تعریف دین از منظر معنویت مدرن
۳۳.....	۴. معنویت
۳۴.....	۴-۱. تعریف معنویت دینی
۳۵.....	۴-۲. تعریف معنویت سکولار
۳۶.....	۴-۳. مراد از معنویت مدرن
۳۸.....	۴-۳-۱. چرایی و هدف نظریه‌پرداز از طرح پروژه عقلانیت و معنویت
۳۹.....	۵. نسبت دین و معنویت
۴۰.....	۵-۱. رابطه دین و معنویت در اندیشه اسلامی
۴۰.....	۵-۲. رابطه دین و معنویت از نگاه پروژه عقلانیت و معنویت

فصل دوم: بررسی چیستی و جایگاه عقلانیت در معنویت دینی (اسلامی)

مقدمه	۴۴
۱. چیستی و ویژگی‌های عقلانیت از نگاه اندیشمندان اسلامی در نظام معنویت دینی	۴۷
۱-۱. عقل و عقلانیت در آینه روایات	۵۳
۱-۲. گونه‌ها و تقسیمات عقلانیت در اندیشه دینی	۵۵
۱-۲-۱. عقلانیت نظری و عملی	۵۵
۱-۲-۲. عقلانیت ابزاری و منبعی	۵۷
۱-۳. دیدگاه‌های مطرح در زمینه رابطه میان عقل و دین	۶۰
۱-۳-۱. تقویر محل نزاع در این مسئله	۶۰
۱-۳-۲. ایمان‌گرایی	۶۱
۱-۳-۲-۱. ایمان‌گرایی افراطی	۶۳
۱-۳-۲-۲. ایمان‌گرایی غیرافراطی	۶۳
۱-۳-۳. عقل‌گرایی	۶۵
۱-۳-۳-۱. عقل‌گرایی حداکثری	۶۵
۱-۳-۳-۲. عقل‌گرایی انتقادی	۶۶
۱-۳-۳-۳. عقل‌گرایی اعتدالی	۶۷
۲. نقش و جایگاه عقلانیت در نظام معنویت دینی	۷۰
۲-۱. نقش عقلانیت در ساحت باورها	۷۰
۲-۱-۱. معنویت دینی و مسئله واقع‌گرایی و امکان شناخت واقعیت	۷۱
۲-۱-۲. کیفیت احراز واقع و معیار توجیه باورها در معنویت دینی	۷۶
۲-۱-۲-۱. معیار توجیه باورهای نظری در معنویت دینی	۷۸
۲-۱-۲-۲. معیار توجیه باورهای عملی در معنویت دینی	۷۹
۲-۱-۳. نقش عقلانیت در باورهای اعتقادی معنویت دینی، به‌ویژه باور به وجود خدا	۸۰

۸۴.....	۲-۲. عقلانیت و مقوله ایمان در معنویت دینی.....
۸۵.....	۲-۲-۱. تحلیل ماهیت و چیستی ایمان.....
۸۷.....	۲-۲-۲. حقیقت ایمان در معنویت دینی.....
۹۰.....	۲-۳. نقش عقلانیت در ساحت ارزش های معنویت دینی.....
۹۱.....	۲-۳-۱. واقع گرایی و غیرواقع گرایی ارزش های اخلاقی.....
۹۱.....	۲-۳-۲. مسئله حسن و قبح عقلی.....
۹۴.....	۲-۳-۳. عقلانیت و برهان پذیری ارزش های اخلاقی در معنویت دینی.....
۹۶.....	۲-۳-۴. پاسخ به منکران برهان پذیری ارزش های اخلاقی.....
۹۷.....	۲-۴. مسئله تعبد در معنویت دینی.....
۹۷.....	۲-۴-۱. ماهیت تعبد و تقلید از منظر معنویت دینی.....
۱۰۰.....	۲-۴-۲. عقلانیت تعبد در معنویت دینی.....
۱۰۰.....	۲-۴-۳. ضرورت رهی و نبوت، مبنای عقلانیت تعبد در معنویت دینی.....
۱۰۳.....	جمع بندی.....

فصل سوم: بررسی چیستی و جایگاه عقلانیت در معنویت سکولار

۱۱۰.....	مقدمه.....
۱۱۱.....	۱. نگاهی اجمالی به عوامل و زمینه های پیدایش عقلانیت سکولار.....
۱۱۱.....	۱-۱. عصر روشنگری و عقلانیت سکولار.....
۱۱۳.....	۱-۲. سکولاریسم و عقلانیت سکولار.....
۱۱۵.....	۱-۳. تلقی ماکس وبر از عقلانیت و عقلانیت سکولار.....
۱۱۷.....	۱-۳-۱. عقلانیت از منظر ماکس وبر.....
۱۱۸.....	۱-۳-۲. نسبت عقلانیت ابزاری در نگاه ماکس وبر.....
۱۲۰.....	۲. چیستی و شاخص های عقلانیت در معنویت سکولار.....
۱۲۲.....	۲-۱. چیستی و درون مایه عقلانیت در پروژه مصطفی ملکیان.....
۱۲۲.....	۲-۱-۱. اقسام عقلانیت در نظریه مصطفی ملکیان.....

- ۲-۱-۲. عقلانیت نظری و لوازم آن در پروژه عقلانیت و معنویت ۱۲۴
- ۲-۱-۳. عقلانیت عملی و لوازم آن در پروژه عقلانیت و معنویت ۱۲۷
- ۲-۱-۴. عقلانیت مدرن، استدلال گرایی و تعبدستیزی در آن ۱۳۳
- ۲-۱-۴-۱. مراد از استدلال گرایی در معنویت مدرن ۱۳۴
- ۲-۱-۴-۲. تعبدگریزی لازمه استدلال گرایی عقلانیت مدرن ۱۳۵
۳. نقش و جایگاه عقلانیت در رهیافت معنویت سکولار ۱۳۸
- ۳-۱. معنویت مدرن و اثرپذیری از رئالیسم انتقادی ۱۳۹
- ۳-۲. مسئله صدق و ملاک توجیه باورها در رویکرد معنویت مدرن ۱۴۲
- ۳-۲-۱. ماهیت صدق از منظر معنویت مدرن ۱۴۲
- ۳-۲-۲. توجیه و ملاک اعتبار قضایا و باورها در معنویت مدرن ۱۴۴
- ۳-۳. معنویت سکولار و ایمان ناواقع گروانه ۱۴۸
- ۳-۳-۱. ناواقع گروی در باورهای ایمانی نظام معنویت مدرن ۱۵۰
- ۳-۴. اثبات ناپذیری باورهای ایمانی در معنویت مدرن ۱۵۳
- ۳-۴-۱. دلایل و وجوه اثبات ناپذیری باورهای ایمانی در معنویت مدرن ۱۵۴
- جمع بندی ۱۵۷
- فصل چهارم: بررسی تطبیقی - انتقادی عقلانیت در معنویت دینی و معنویت سکولار
- مقدمه ۱۶۲
۱. چیستی، گونه ها و جایگاه عقلانیت در معنویت دینی و معنویت سکولار ۱۶۳
- ۱-۱. ارزیابی و نقد ۱۶۸
۲. دسترسی به واقع، و معیار توجیه باورها در معنویت دینی و معنویت مدرن ۱۸۲
- ۲-۱. دستیابی به واقعیت در معنویت دینی و معنویت مدرن ۱۸۲
- ۲-۲. معیار توجیه باورها در معنویت دینی و معنویت مدرن ۱۸۴
- ۲-۳. ارزیابی و نقد ۱۸۵
- ۲-۳-۱. فقدان انسجام درونی در نظریه معنویت مدرن ۱۸۸

مقدمه معاونت پژوهش

حقیقت اصیل ترمین، جاودانه ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسله مؤمنان و عالمان صادق چه جانها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل پرستان چه توطئه ها و ترفندها که برای محو و مسخ آن نساخته اند. چه تلخ واقعیستی است مظلومیت حقیقت، و چه شیرین حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و سربلند است و باطل از بین رفتنی و نگونسار. این والا و بالانشینی حقیقت، گذشته از سرشت حق، وامدار کوشش های خالصانه و پایان ناپذیر حقیقت جویانی است که در عرصه نظر و عمل کمر همت محکم بسته و از دام و دانه دنیا رسته اند، و در این میان نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به ویژه اسلام و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و جانشینان برحق و گرامی او علیه السلام، برجسته ترین است.

دانشمندان نام آور شیعه رسالت خطیر و بی نظیر خویش را بهره گیری از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیره آن پیشوایان و عرضه آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت پرستان حقیقت گریز دانسته و در این راه دیده ها سوده و جانها فرسوده اند. اکنون در عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری و به کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته

سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در عرصه‌های گوناگون برای سيطره بر جهان می‌کوشند، رسالت حقیقت‌خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به‌ویژه عالمان دین، بس عظیم‌تر و سخت‌دشواری‌تر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش‌های اسلامی می‌درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری‌های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش‌هایی چشمگیر کرده، گام‌هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده‌اند، و می‌کوشند تا با فعالیت‌های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین‌المللی باز یابند. ولی در قلمرو پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی تلاش‌های دانشمندان این مرزوبوم آن‌گونه که شایسته نظام اسلامی است به بار ننشسته و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده‌اند. در این زمینه کمتر می‌توان رد پای ابتکارات و به‌ویژه خلاقیت‌های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب راهی طولانی و پرچالش درپیش است. از این‌رو، افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی و سازمان‌دهی معارف اسلامی، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آنها از مهم‌ترین اهداف و اولویت‌های مؤسسات علمی به‌ویژه مراکز پژوهشی حوزه‌های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^۱ در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت‌های بی‌دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای^۲ از آغاز تأسیس براساس سیاست‌ها و اهداف ترسیم‌شده از سوی حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی^۳ به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و

کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این مهم، افزون بر برنامه ریزی و هدایت دانش پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، پژوهشی است در قلمرو فلسفه دین و مباحث معنویت پژوهی که با تلاش پژوهشگر ارجمند، حجت‌الاسلام والمسلمین علی قربانی نگارش یافته است. هدف اصلی نویسنده ارائه تبیین صحیح از چیستی، نقش و جایگاه عقلانیت در معنویت و زیست معنوی است تا از این رهگذار معنویت صحیح و راستین از معنویت‌های پرزرق و برق و دروغینی که خرمهره را به جای دُرّ گران بها و نابینا به شیفتگان حقیقت و فضیلت عرضه می‌کند، شناسایی شود.

معاونت پژوهش از مؤلف محترم و حجت‌الاسلام والمسلمین آقایان دکتر حسین مظفری و دکتر جواد گلی که با مطالعه و ارائه نظرهای سودمندشان، بر اتقان و غنای اثر افزوده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری می‌کند و توفیق روزافزون ایشان را از خداوند منان خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی *